

Założenia zmian ustawowych co do zakresu kompetencji oraz statusu ustrojowego referendarza sądowego w sądzie powszechnym.

(wersja na dzień 25 sierpnia 2025 r.)

Naczelną idea stojąca za propozycjami Stowarzyszenia: dla sprawności postępowania przed sądami powszechnymi należy ograniczyć kognicję sędziów na rzecz kognicji referendarzy **(ograniczenie kognicji sędziów, a nie sądów).**

Dodatkowo Stowarzyszenie zakłada, że napływ etatów sędziowskich zostanie wkrótce ograniczony, zaś liczba spraw wpływających do sądów powszechnych nie będzie maleć. Na zjawisko to nie wpłynie także ograniczenie kognicji sądów powszechnych na rzecz pozasądowych organów i instytucji. Zatem niezbędne jest systemowe uregulowanie istniejącego oraz sprawdzonego już od ponad 20 lat zawodu referendarza sądowego.

W ocenie Stowarzyszenia **należy dokonać zmian w kierunku ukształtowania tego zawodu jako zawodu odrębnego i docelowego - z przesłankami umożliwiającymi nabycie uprawnień do jego wykonywania, ustawowymi gwarancjami statusu, możliwością przejścia do innych zawodów prawniczych**, tak aby zapewnić stabilną kadrę orzeczniczą.

Podkreślić należy, że nie jest zamiarem Stowarzyszenia postulowanie zmiany statusu ustrojowego referendarza sądowego, która prowadziłaby do zrównania bądź zbliżenia do statusu sędziego.

Założenia zmian w organizacji pracy sądu.

Punktem wyjścia do założeń usprawnienia w organizacji pracy sądu winno być wyraźne podzielenie funkcji i wyodrębnienie zadań wykonywanych przez kadrę orzeczniczą w sądach powszechnych, którą stanowią: sędziowie, asesory i referendarze.

a) Nie powinien budzić wątpliwości następujący podział funkcyjny na grupy:

- a) sędziowie oraz asesory wraz z asystentami i obsługą sekretarską – w tym wariantcie asystenci winni zostać wyposażeni w kompetencje do przygotowywania całości czynności merytorycznych i technicznych **na etapie całego postępowania w sprawie (bez przekazywania części postępowania np. liczenia kosztów referendarzom, co ma wpływ nie tylko na czas trwania postępowania ale i na dalsze rozstrzygnięcie sprawy przez sędziego, może także generować spory merytoryczne – w danej sprawie funkcjonuje dwóch orzeczników).** Asystent powinien wykonywać powierzone czynności pod nadzorem sędziego referenta sprawy (asystent przygotowuje decyzję z adnotacją „przygotował lub opracował” a sędzia czynność tę zatwierdza).

b) referendarze sądowi wraz z obsługą sekretarską.

b) Kolejnym etapem w zmianach organizacyjnych winno być podzielenie kognicji spraw pomiędzy sędziów i asesorów a referendarzy sądowych (przy czym w sprawach powierzonych referendarzom zawsze mogą orzekać sędziowie i asesorzy). **Zakres spraw mógłby być określony w ustawie (tak jest w przypadku ustawy o referendarzach sądowych obowiązującej na terenie Niemiec).**

c) Równolegle z podziałem kognicji można rozważyć wprowadzenie odrębnej (uproszczonej i szybkiej) procedury w sprawach powierzonych referendarzom. Dotyczy to spraw cywilnych, gospodarczych (z wydziałów procesowych i upadłościowych), rodzinnych, karnych i wykroczeniowych. Taka procedura (**roboczo nazwana przedsądem lub instancją zerową**) może realnie skrócić czas rozpatrywania sprawy oraz w sposób zdecydowany uwolnić sędziów, a po części i asesorów od spraw tzw. nieskomplikowanych i nie wymagających bezpośredniej ingerencji orzeczniczej sędziego. Inicjatywa ta może także znacznie ograniczyć lub nawet zakończyć dyskusję o przekazywaniu części spraw należących do kognicji sądów **na rzecz przedsiębiorców, nie wyposażonych w atrybut niezależności i niezawisłości: komorników sądowych i notariuszy.**

Proponowane obecnie w sferze publicznej rozwiązania ograniczenia kognicji sądów mogą nie tylko doprowadzić do uszczuplenia wpływów na rzecz Skarbu Państwa, ale **mogą realnie przyczynić się do rozpatrywania spraw bez jakiegokolwiek nadzoru oraz pozbawienia pewności i bezpieczeństwa obrotu prawnego, a także wzrostu opłat dla przeciętnego obywatela (uczestnika postępowania).**

Proponowane rozwiązania, w żadnym wypadku nie przyczynią się do usprawnienia i przyspieszenia toku tych postępowań, a ich jedynym celem jest tak naprawdę zwiększenie dochodów (kosztem obywateli) na rzecz wskazanych wyżej przedsiębiorców: komorników i notariuszy.

Powyższe w ocenie Stowarzyszenia, prowadzi do wniosku, że **nie ograniczenie kognicji sądów, ale racjonalny podział organizacyjny i funkcjonalny pracy sądów, powinien przyczynić się do usprawnienia jego pracy, a efekt tego powinien być widoczny już na przestrzeni najbliższych kilku lat.**

Najważniejsze postulaty, które można wdrożyć w sądach powszechnych bez zmian ustawowych.

1) zwiększenie liczby etatów referendarskich w sądach rejonowych, ale także okręgowych i apelacyjnych. Nowe etaty przede wszystkim należy kierować do wydziałów „procesowych” (cywilny, gospodarczy, pracy, upadłościowy), w których już aktualnie kompetencje referendarzy są dość szerokie, lecz niedobór orzeczników z tej kategorii powoduje, że są one nadal w dużej mierze wykonywane przez sędziów.

Zgodnie z informacjami płynącymi oficjalnie z Ministerstwa Sprawiedliwości, w najbliższym okresie nie będą ogłaszane nowe konkursy na wolne stanowiska sędziowskie. Jeżeli sytuacja ta będzie się przedłużać, spowoduje to po pewnym czasie sporą „wyrwę” kadrową, co przełoży się negatywnie na sprawność postępowania. Jednym ze środków zaradczych na ten problem jest zwiększenie etatyzacji referendarskiej, zwłaszcza w wydziałach „procesowych” sądów rejonowych. **Konkursy na stanowisko referendarza sądowego przeprowadza się stosunkowo szybko (zwłaszcza w porównaniu do**

konkursów sędziowskich), **etat referendarski kosztuje także Skarb Państwa mniej niż etat sędziowski**. Już dziś zakres kompetencji referendarza w tych wydziałach jest stosunkowo szeroki, zaś znaczne zwiększenie etatyzacji pozwoliłoby nie tylko na zapalenie luki kadrowej, jaka powstanie, lecz także na **znaczne odciążenie sędziów w czynnościach, których nie muszą oni wykonywać**.

Zgodnie z uzyskaną informacją z Ministerstwa Sprawiedliwości (pismo z dnia 05.02.2025 r., BK-VII.0820.31.2025), na dzień 30 września 2024 roku, liczba etatów wyniosła dla:

sędziów	9209
asesorów	783
asystentów sędziego	4023
<u>razem:</u>	<u>14015</u>

referendarzy **2723**

Zgodnie z uzyskaną informacją z Ministerstwa Sprawiedliwości (pismo z dnia 20.02.2025 r., DBI-I.0820.4.2025), na dzień 31 grudnia 2024 roku, roczne koszty wynagrodzeń wyniosły dla:

sędziów	2 629 276 621 zł.
sędziów w stanie spoczynku	805 464 000 zł.
asesorów	104 718 750 zł.
<u>razem:</u>	<u>3 536 459 371 zł.</u>

referendarzy **543 727 359 zł.**

Zgodnie z uzyskaną informacją z Ministerstwa Sprawiedliwości (pismo z dnia 17.01.2023 r., DSF-11.082.6.2023) do sądów powszechnych **w 2021 roku** wpłynęło **14.262.435 spraw**, z tego zostało załatwionych przez referendarzy **8.961.052 spraw** (co stanowiło 62,83% załatwionych spraw).

Zgodnie z uzyskaną informacją z Ministerstwa Sprawiedliwości (pismo z dnia 26.10.2023 r., DSF-II.082.113.2023) do sądów powszechnych **w 2022 roku** wpłynęło **14.636.438 spraw**, z tego zostało załatwionych przez referendarzy **9.144.348 spraw** (co stanowiło 62,48% załatwionych spraw).

Zgodnie z uzyskaną informacją z Ministerstwa Sprawiedliwości (pismo z dnia 13.05.2024 r., BK-VII.082.233.2024) do sądów powszechnych **w 2023 roku** wpłynęło **14.667.305 spraw**, z tego zostało załatwionych przez referendarzy **9.131.938 spraw** (co stanowiło 62,23% załatwionych spraw).

Zgodnie z uzyskaną informacją z Ministerstwa Sprawiedliwości (pismo z dnia 20.02.2025 r., DAiS-II.0820.38.2025) do sądów powszechnych **w 2024 roku** wpłynęło **14.638.103 spraw**, a zostało załatwionych **14.375.112 spraw**, z tego zostało załatwionych przez referendarzy **8.778.212 spraw** (co stanowiło 61,06% załatwionych spraw).

Jak wynika z danych zawartych w „**Informacji statystycznej za rok 2023**” opublikowanej przez Departament Strategii i Funduszy Europejskich Ministerstwa Sprawiedliwości, liczba spraw załatwionych średnio **przez referendarza sądowego** w sądzie powszechnym wyniosła **w roku 2023 – 3338 spraw**, a średnia spraw załatwianych rocznie **przez referendarzy** ustabilizowała się **w latach 2020-2023 na poziomie 3300-3400 spraw**.

Tymczasem **w roku 2023** liczba spraw załatwionych rocznie **przez sędziego lub asesora sądowego** w sądzie powszechnym wyniosła **578,4 spraw**. Stanowiło to **17,32%** spraw załatwionych średnio przez referendarza sądowego.

W latach 2015-2023 odnotowano znaczący spadek efektywności pracy sędziów i asesorów sądowych. O ile **w roku 2015** średnia liczba spraw załatwionych wyniosła **764,8**, to **w roku 2023** liczba ta **spadła o 24,4%**.

2) wprowadzenie zmian organizacyjnych, pozwalających na **powierzenie referendarzom w wydziałach „procesowych”** (głównie cywilnych i gospodarczych) **całości czynności z danego postępowania z równoczesnym wyłączeniem czynności z tzw. akt sędziowskich (np. liczenie kosztów)**, które powinny być wykonywane wyłącznie przez asystentów sędziów (co oczywiście musi być połączone ze zwiększeniem etatyzacji, o czym była mowa wcześniej).

3) **wprowadzenie zmian w zakresie zasad biurowych oraz statystycznych pozwalających na określenie oraz wyodrębnienie liczby czynności (w tym orzeczniczych) wykonywanych przez referendarzy od czynności wykonywanych przez sędziów.**

Zmiany te miałyby na celu wyodrębnienie z ogólnej statystyki sądowej statystyki „referendarskiej”. Polegałoby to przykładowo na tworzeniu odrębnej podsygnatury decyzji wpadkowych podejmowanych w sprawach przez referendarzy (np. I C .../24/1 ref.).

Pozwoliłoby to na jednoznaczne określenie czynności wykonywanych przez referendarza i jasne ich wyodrębnienie.

Podobne rozwiązanie, w zakresie podejmowanych indywidualnie czynności, należałoby wprowadzić w przypadku sędziów i asystentów sędziów (statystyka przygotowywanych orzeczeń lub projektów orzeczeń i uzasadnień oraz innych czynności).

Rozwiązanie to przyczyniłoby się także do określenia przyczyn przewlekłości postępowań, nakładu pracy każdej z grup zawodowych oraz do precyzyjnego wskazania braków kadrowych.

Postulowane zmiany ustawowe co do zakresu kompetencji oraz statusu ustrojowego referendarza sądowego w sądzie powszechnym.

Przedstawione poniżej propozycje nie wydają się kontrowersyjne pod względem politycznym, a pozwoliłyby w lepszym stopniu wykorzystać tę kategorię orzeczników, a jednocześnie podwyższyć status ustrojowy, a co za tym idzie – prestiż i atrakcyjność tego zawodu, tak by w założeniu był on zawodem docelowym.

1) Kompetencje referendarza sądowego – proponowane założenia zmian ustawowych.

a) Postępowanie wykroczeniowe.

Kierowanie sprawy na posiedzenie niejawne, wydawanie postanowień o odmowie wszczęcia / umorzeniu postępowania wykroczeniowego, wydawanie wyroków nakazowych (z wyjątkiem kary aresztu, środka karnego zakazu prowadzenia pojazdu oraz przepadku; można rozważyć zmianę nazwy orzeczenia np. na nakaz karny lub nakaz związany z popełnieniem wykroczenia).

b) Postępowanie karne.

Posiedzenie pojednawcze w postępowaniu prywatnoskargowym.

c) Postępowanie cywilne (w wydziałach cywilnym, gospodarczym, pracy, do rozważenia w wydziale rodzinnym).

- do rozważenia nowa kategoria orzeczenia: nakaz alimentacyjny (wydawany na podstawie tabel alimentacyjnych wydawanych w drodze rozporządzenia przez Ministra Sprawiedliwości),
- w razie wątpliwości co do wydania nakazu zapłaty lub nakazu alimentacyjnego, możliwość zobowiązania strony pozwanej do złożenia odpowiedzi na pozew, po uzyskaniu dokumentów od obu stron, możliwość wydania nakazu w tym o charakterze częściowym (w kolejnym punkcie nakazu: częściowe oddalenie pozwu
- możliwość wniesienia sprzeciwu przez stronę powodową, nakaz w całości traci moc, sprawa trafia do sędziego już po uzyskaniu pełnego stanowiska obu stron).

d) Postępowanie rejestrowe, wieczystoksięgowe.

Przyznanie referendarzom pozostałych kompetencji w tych postępowaniach, które są zarezerwowane dla sędziów, np. rozwiązanie stowarzyszenia na wniosek organu sprawującego nadzór nad stowarzyszeniem.

e) Postępowanie upadłościowe.

1) Postępowanie w przedmiocie ogłoszenia upadłości

- wprowadzenie możliwości ogłaszania upadłości osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej – ocena merytoryczna wniosku sprowadza się do analizy stanu niewypłacalności (utrata zdolności wykonywania wymagalnych zobowiązań pieniężnych) i zbadania czy wnioskodawca nie jest przedsiębiorcą – art. 491⁵ ust. 1 PU

- art. 491²⁷ PU – analogicznie możliwość wydania postanowienia o otwarciu postępowania o zawarcie układu na zgromadzeniu wierzycieli przez osobę fizyczną nieprowadzącą działalności gospodarczej.
- 2) Postępowanie po ogłoszeniu upadłości - zniesienie niektórych ograniczeń wynikających z art. 151 ust. 1b PU:
- a) art. 121 ust. 3 PU – przywrócenie kompetencji do wyłączenia spadku z masy upadłości (możliwość ta została wyłączona z dniem 01.12.2021 r.) – rozpoznanie merytoryczne obejmuje analizę czy wierzytelności i prawa wchodzące w skład spadku są wątpliwe w zakresie istnienia i możliwości ich wykonania, składniki majątkowe są trudno zbywalne, a wejście spadku do masy nie jest korzystne dla postępowania upadłościowego
 - b) art. 315 PU – wyłączenie z masy upadłości składników trudno zbywalnych – rozpoznanie merytoryczne obejmuje ocenę, że w toku postępowania syndyk mimo podejmowanych działań nie może zbyć danych składników i dalsze pozostawanie tych składników w masie jest niekorzystne dla wierzycieli z uwagi na koszty, które generują te składniki
 - c) art. 350 ust. 1 PU – rozpoznanie zarzutów przeciwko planowi podziału – kontrola planu podziału (częściowego, ostatecznego oraz oddzielnego) dokonywana przez sędziego-komisarza zasadniczo obejmuje ocenę, czy syndyk prawidłowo wskazał wierzycieli uczestniczących w planach, kolejność zaspokojenia w ramach kategorii wierzytelności oraz kwoty przypadające wierzycielom (materialne kwestie dot. samych wierzytelności zostały już ustalone na etapie sporządzenia i zatwierdzenia listy wierzytelności)

Postanowienia wydane przez referendarza sądowego pełniącego funkcję sędziego-komisarza na podstawie wymienionych wyżej przepisów podlegają sądowej kontroli poprzez skargę na orzeczenie referendarza sądowego.

- 3) Postępowanie po ogłoszeniu upadłości - wprowadzenie możliwości podejmowania czynności w tzw. uproszczonym postępowaniu upadłościowym – uregulowanym w sposób szczególny postępowaniu upadłościowym wobec osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej (tytuł V ustawy):
- a) art. 491⁵ ust. 3 – wykonywanie na podstawie odpowiedniego stosowania przepisów dot. sędziego-komisarza w postępowaniu upadłościowym (nie uproszczonym) czynności przewidzianych dla wyznaczonego sędziego – czyli w istocie wszystkie czynności, dla wykonywania których właściwy jest sędzia-komisarz, jeżeli czynności te nie są wyłączone w postępowaniu uproszczonym (art. 491² ust. 1)
 - b) art. 491⁷ ust. 3 PU – przyznawanie zaliczki syndykowi na pokrycie kosztów postępowania – rozpoznanie merytoryczne obejmuje analizę, czy w masie są środki na pokrycie kosztów postępowania
 - c) art. 491^{11a} ust. 3 i 4 – ocena sposobu likwidacji nieruchomości oraz składników masy, których wartość oszacowania przekracza pięciokrotność miesięcznego wynagrodzenia w sektorze przedsiębiorstw i możliwość zakazania syndykowi likwidacji we wskazany przez syndyka sposób – rozpoznanie merytoryczne obejmuje analizę czy likwidacja jest niezgodna z prawem albo prowadzi do pokrzywdzenia upadłego lub wierzycieli

- d) art. 491^{12a} ust. 6 i 8 PU – skarga na czynności syndyka – instytucja skargi jest w zasadzie środkiem nadzoru nad działalnością syndyka, który to nadzór jest prowadzony przez referendarza sądowego pełniącego funkcję sędziego komisarza w postępowaniu nieuproszczonym w sposób stały i ciągły (art. 152 ust. 1 PU)
 - e) art. 491²² ust. 1 PU – zwołanie zgromadzenia wierzycieli w celu zawarcia układu – referendarz sądowy jako sędzia-komisarz w postępowaniu nieuproszczonym dokonuje analogicznych czynności (art. 266a – 266f PU, tzw. układ w upadłości)
- 4) Czynności po ustaleniu planu spłaty - sprawowanie nadzoru nad wykonaniem planu spłaty i możliwość wydania postanowienia o stwierdzeniu wykonania planu spłaty:
- a) art. 370f ust. 1 PU – rozpoznanie merytoryczne obejmuje ocenę, czy upadły wykonał obowiązki określone w planie spłaty. Upadły ma obowiązek corocznego składania sprawozdań z wykonania planu spłaty (art. 370c ust. 4 PU), które podlegają sądowej kontroli. Orzekanie o stwierdzeniu wykonania planu spłaty sprowadza się w istocie do analizy, czy upadły złożył wszystkie wymagane sprawozdania i wykazał dokonanie spłat wierzycieli. Orzeczenie o umorzeniu zobowiązań upadłego niewykonanych w wyniku wykonania planu spłaty ma w swojej istocie charakter jedynie porządkujący, gdyż materialnie kwestia ta została przesądzona w postanowieniu o ustaleniu planu spłaty (art. 370a ust. 1 PU)
 - b) art. 491²¹ ust. 1 – analogicznie postępowaniu uproszczonym.

2) Pozycja ustrojowa referendarza sądowego – proponowane założenia zmian ustawowych.

a) Organ mianujący referendarza i zmiana wymagań ustawowych na stanowisku referendarza sądowego.

- Stowarzyszenie stoi na stanowisku, z uwagi na status referendarza sądowego, że **należy przywrócić pierwotne uregulowanie, że organem mianującym i rozwiązującym stosunek pracy z referendarzem sądowym powinien być Minister Sprawiedliwości.** Dla środowiska referendarzy sądowych nie jest zrozumiała dotychczasowa systemowa deprecjacja pozycji ustrojowej tego zawodu.
- **należy niezwłocznie usunąć w art. 149 usp zapis §1a** przewidujący mianowanie na stanowisko referendarza sądowego osoby bez konieczności zdania egzaminu zawodowego, która przed mianowaniem przez okres co najmniej 5 lat była zatrudniona na stanowisku asystenta sędziego w pełnym wymiarze czasu pracy, a w przypadku zatrudnienia w niepełnym wymiarze czasu pracy okres ten podlega proporcjonalnemu wydłużeniu. **Zapis ten, wprowadzony w 2023 roku, rodzi ryzyko wykonywania czynności orzeczniczych bez wymaganych kwalifikacji i przygotowania zawodowego (osoby tylko po ukończonych studiach).** W przypadku jeżeli takie osoby są już mianowane na stanowisko referendarza sądowego, winne być objęte ponowną weryfikacją w postaci wykazania uprawnień

np. poprzez legitymowanie się zdaniem egzaminem zawodowym, wskazanym w art. 149 § 1 pkt 5 usp.

b) Aplikacja referendarska.

Rozważyć należy przywrócenie aplikacji referendarskiej (mogłaby ją prowadzić Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury), trwającej 2 lata (ze względu na zakres materiału – materia niezwykle szczegółowa i specjalistyczna - niezbędnego do opanowania do wykonywania czynności referendarza), kończącej się egzaminem referendarskim, którego pozytywne złożenie skutkuje możliwością przystąpienia do konkursu na referendarza sądowego.

c) Niezależność orzecznicza referendarza.

Proponuje się zwiększenie zakresu niezależności referendarzy sądowych, regulując jednoznacznie, że podczas orzekania referendarze podlegają wyłącznie Konstytucji RP oraz ustawom (na wzór obecnego art. 106j § 1 usp).

Brzmienie proponowanego przepisu nawiązuje do unormowania konstytucyjnego dotyczącego asesorów sądowych i ma na celu wskazanie także, że referendarz ma prawo powziąć wątpliwości prawne co do zgodności aktu normatywnego (w tym podustawowego) z aktem wyższego rzędu. Proponowanym rozwiązaniem w przypadku powzięcia tego typu wątpliwości jest obowiązek referendarza przekazania sprawy do rozpoznania sądowi, jako organowi uprawnionemu do dokonania kontroli konstytucyjności, czy to w trybie pytania prawnego do Trybunału Konstytucyjnego, czy to bezpośredniego zastosowania Konstytucji RP. Uprawnień takich ze względów ustrojowych nie należy przekazywać referendarzom sądowym.

d) Oceny okresowe.

Oceny okresowe winny zostać usunięte. W obecnym stanie prawnym **konstrukcja ocen okresowych** (w szczególności możliwość uzyskania negatywnej oceny i wręcz iluzoryczna droga odwoławcza) **stwarza bezpośrednie przełożenie na możliwość wpływu na niezależność orzeczniczą referendarza i jest głównym instrumentem nacisku pozamerytorycznego.** Nie trzeba wspominać o archaizmie tego rozwiązania. Znamionym także jest, że **referendarz wykonujący czynności orzecznicze, podlega znacznie większej kontroli (oceny okresowe, kontrola wizytacyjna i lustracyjna, postępowanie dyscyplinarne, upomnienie prezesa) niż sędzia.** Zdaniem Stowarzyszenia utrzymywanie tego rozwiązania nie ma racjonalnego uzasadnienia.

Alternatywnie należy dążyć do zmiany organu, do którego skierowany jest sprzeciw od negatywnej oceny okresowej (powinien nim być prezes sądu nadrzędnego nad sądem, w którym jest zatrudniony referendarz sądowy) oraz skreślenie możliwości rozwiązania stosunku pracy z referendarzem sądowym, który uzyskał dwukrotną następującą po sobie ocenę negatywną i wprowadzenie w zamian zasady, że taka sytuacja stanowi podstawę do wszczęcia postępowania dyscyplinarnego.

e) Obligatoryjność mianowania na starszego referendarza sądowego po spełnieniu przesłanek ustawowych.

Zmiana ma na celu wprowadzenie zasady, że awans zawodowy referendarza sądowego na starszego referendarza sądowego odbywać powinien się według czytelnych kryteriów wynikających z ustawy, nie stanowić zaś uznaniowej (fakultatywnej) decyzji.

Zmiana taka pozwoliłaby na urzeczywistnienie postulatów zawartych w uzasadnieniu wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 12 maja 2011 r., sygn. akt P 38/08 (zob. pkt 2.4.3.).

W aktualnym stanie prawnym, wedle wykładni stosowanej przez prezesów sądów apelacyjnych, awans zawodowy referendarza stanowi uznaniową decyzję prezesa sądu apelacyjnego, niezależną od spełnienia wymogów określonych w ustawie. Decyzja ta w praktyce często jest podejmowana z powodów pozamerytorycznych (np. finansowych). Rozwiązanie takie, uzależniające awans zawodowy od uznaniowej decyzji prezesa sądu apelacyjnego, w oczywisty sposób może stanowić podstawę do nacisków pozamerytorycznych i negatywnie wpływać na zakres niezależności orzeczniczej referendarza.

f) Samorządność referendarzy sądowych / komisje dyscyplinarne.

Mając na celu wzmocnienie zakresu niezależności referendarzy, koniecznym jest przyznanie zebraniom referendarzy okręgu (obecnie stanowiących szcztątkowy samorząd referendarzy) realnych kompetencji.

- zebrania referendarzy okręgu powinny wskazywać kandydatów do pełnienia funkcji w komisjach dyscyplinarnych orzekających o odpowiedzialności dyscyplinarnej referendarzy, a także na rzecznika dyscyplinarnego okręgu sądowego do spraw referendarzy. Rozwiązanie takie ma służyć zwiększeniu niezależności referendarzy poprzez wprowadzenie zasady, że mają oni wpływ na skład komisji dyscyplinarnych. W przypadku komisji I instancji powoływanych przez prezesa sądu okręgowego proponuje się, by właściwe zebranie okręgu wskazywało kandydatów w liczbie dwukrotnie przekraczającej liczbę członków komisji. W przypadku komisji odwoławczych, aktualnie powoływanych przez Ministra Sprawiedliwości proponuje się, by każde zebranie referendarzy okręgu wskazywało jednego kandydata. Z tak utworzonej puli kandydatów powoływałoby się członków komisji,
- członek komisji dyscyplinarnej oraz rzecznik dyscyplinarny nie powinien być w czasie pełnienia funkcji delegowany do pełnienia innych obowiązków (np. przewodniczący wydziału). Pozwoli to na zwiększenie zakresu niezależności osób pełniących te funkcje, a w konsekwencji wszystkich referendarzy sądowych, których odpowiedzialność dyscyplinarna nie będzie wcielana w życie przez osoby uzależnione od Ministra Sprawiedliwości,
- umożliwienie przedstawicielowi referendarzy okręgu uczestnictwa, z głosem doradczym, w posiedzeniach kolegium sądu okręgowego. W przypadku zmiany w strukturze sądów powszechnych analogiczną zasadę można wprowadzić w przypadku kolegium sądu rejonowego. Pozwoli to na bardziej realne umożliwienie przedstawicielowi zabierania głosu w sprawach ważnych dla referendarzy,
- umożliwienie referendarzom uczestniczenia (bez prawa głosu – na wzór asesorów) w zgromadzeniach ogólnych sądów (taka praktyka miała miejsce między innymi w Sądzie Rejonowym dla Krakowa-Śródmieścia w Krakowie w związku z wyborem

Prezesa Sądu oraz zapewnienie możliwości wypowiedzenia się co do osoby kandydata).

g) Zwiększenie stabilności zawodowej / likwidacja możliwości uznaniowego podejmowania decyzji o rozwiązaniu stosunku pracy.

- zmniejszenie arbitralności decyzji o przeniesieniu referendarza. Brak jest podstaw do możliwości arbitralnej możliwości Ministra Sprawiedliwości odmowy przeniesienia na inne miejsce służbowe, jeśli sąd do którego chce się przenieść referendarz jest położony w tej samej miejscowości, w której jest położony sąd dotychczas zatrudniający referendarza,
- skreślenie możliwości rozwiązania stosunku pracy z referendarzem w przypadku reorganizacji sądu (przykładowo zniesienia wydziału lub jego podziału na dwa). Możliwość taką należy pozostawić w przypadku zniesienia sądu. W takim przypadku rozważyć należy możliwość przejścia referendarza na wcześniejszą emeryturę, analogicznie do rozwiązania przyjętego w korpusie kuratorskim,
- skreślenie odwołania do art. 53 Kodeksu pracy, a zatem zniesienie możliwości uznaniowego rozwiązania stosunku pracy z referendarzem w przypadku nieobecności w pracy z powodu choroby trwającej co do zasady 6 miesięcy. Możliwość taka była w przeszłości nadużywana przez prezesów sądów. Dla swej niezależności orzecznik będący referendarzem nie powinien obawiać się zwolnienia z pracy w przypadku trwającej 6 miesięcy choroby (np. nowotworowej albo będącej wynikiem ciężkiego wypadku drogowego). Natomiast w sytuacji trwałej niezdolności do pracy dalej należy pozostawić możliwość rozwiązania stosunku pracy za wypowiedzeniem w przypadku uznania przez lekarza orzecznika Zakładu Ubezpieczeń Społecznych za trwale niezdolnego do pełnienia obowiązków referendarza,
- wprowadzenie możliwości odwołania się przez referendarza od podziału czynności, w szczególności przydziału do określonego wydziału. Brak w aktualnym stanie prawnym możliwości wniesienia środka odwoławczego przez referendarza powoduje, że unormowanie takie może stać się instrumentem nacisku na referendarza, negatywnie wpływając na zakres jego niezależności. Odwołanie powinno przysługiwać do prezesa sądu nadzrędnego, a w przypadku referendarza zatrudnionego w sądzie apelacyjnym – do prezesa sądu apelacyjnego wyznaczonego przez Ministra Sprawiedliwości (ewentualnie do Krajowej Rady Sądownictwa).

h) Czas pracy referendarza.

Uznanie referendarza za niezależnego orzecznika powoduje, że jego czas pracy powinien być unormowany na zasadach zadaniowego czasu pracy. Tym samym zniesiona powinna zostać możliwość ustalenia przez prezesa sądu innego systemu czasu pracy. **Za niewłaściwe należy także uznać ustalanie przez prezesa sądu norm dotyczących ilości wykonywanych przez referendarzy zadań.** Skoro mowa jest o obowiązkach orzeczniczych, taka regulacja w sposób negatywny wpływa na jakość orzekania, bowiem to ilość, a nie jakość wydanych orzeczeń staje się głównym wyznacznikiem oceny pracy referendarza.

i) Uprawnienia emerytalne referendarzy.

Elementem wzmacniającym pozycję zawodową i ustrojową referendarza może być **uregulowanie zasad uposażenia emerytalnego referendarzy sądowych** (ustalenie kwoty emerytury na poziomie np. 75% ostatniego wynagrodzenia przy pozostaniu w systemie ZUS, możliwości przejścia na wcześniejszą emeryturę i zabezpieczenia najbliższej rodziny referendarza).

Zmiany mają na celu zwiększenie stabilności kadrowej i atrakcyjności zawodu, zwłaszcza w kontekście założenia, by w zdecydowanej większości przypadków zawód referendarza sądowego stał się zawodem docelowym, a tylko w ograniczonym zakresie – przejściowym do innych zawodów prawniczych.

Proponowane rozwiązanie nie będzie znacząco wpływać na wydatki Skarbu Państwa: zgodnie z uzyskaną informacją z Ministerstwa Sprawiedliwości (pismo z dnia 10.04.2025 r., DKO-IV.0820.34.2025), na dzień 2 kwietnia 2025 roku, liczba referendarzy, którzy w ciągu najbliższych 10 lat osiągnie wiek emerytalny wynosi 193 (osoby urodzone w roku 1970 i wcześniej).

j) Awans zawodowy referendarzy sądowych.

- przywrócenie referendarzom sądowym ze zdany egzaminem sędziowskim uprawnień do startowania w konkursach na wolne stanowisko sędziego sądu rejonowego,
- ponowne wprowadzenie unormowania pozwalającego „nowo mianowanemu” referendarzowi sądowemu po określonym czasie służby (np. 5 latach) na przystąpienie do egzaminu sędziowskiego, a następnie ubiegania się w konkursie na stanowisko sędziego sądu rejonowego,
- wprowadzenie rozwiązań umożliwiających referendarzom sądowym z uprawnieniem do przystępowania do konkursów na wolne stanowisko sędziowskie do uczestnictwa w dedykowanych szkoleniach prowadzonych przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury,
- należy także zagwarantować referendarzom możliwość przejścia do innych zawodów prawniczych (bez względu na zdany egzamin zawodowy) po określonym stażu pracy na stanowisku referendarza (np. 10 lat).

k) Likwidacja odniesienia do pracowników sądów i prokuratury, odwołanie do uprawnień i obowiązków sędziego (aktualnie obowiązujący art. 151b § 3 usp).

- skreślenie odwołania do ustawy o pracownikach sądów i prokuratury ma na celu zaakcentowanie odrębności statusu ustrojowego referendarza od statusu pracowników administracyjnych,
- odwołanie do przepisów dotyczących praw i obowiązków sędziów w zakresie:
 - zakazu prowadzenia przez referendarzy sądowych dodatkowej aktywności zawodowej i gospodarczej, z wyjątkiem zatrudnienia na stanowisku dydaktycznym, naukowo-dydaktycznym lub naukowym w łącznym wymiarze nieprzekraczającym pełnego wymiaru czasu pracy pracowników zatrudnionych

na tych stanowiskach, jeżeli wykonywanie tego zatrudnienia nie przeszkadza w pełnieniu obowiązków referendarza,

- przepisów dotyczących nagród jubileuszowych,
 - przepisów dotyczących pomocy finansowej (pożyczki) na cele mieszkaniowe,
 - przepisów dotyczących powierzania referendarzom sądowym funkcji patrona praktyki w Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury (co i tak w praktyce się dzieje mimo braku odpowiedniego unormowania),
- pozostawienia uprawnień dotyczących wyższego wymiaru urlopu (na dotychczasowych zasadach) oraz jednoznaczne określenie, że referendarzowi przysługuje urlop na poratowanie zdrowia.

l) Wprowadzenie stroju urzędowego referendarza sądowego podczas posiedzeń jawnych oraz licytacji (toga zbliżona do sędziowskiej, bez „orła”) oraz wprowadzenie możliwości stosowania przez referendarzy podczas posiedzeń jawnych oraz licytacji środków przymusu (w szczególności pieniężnej kary porządkowej – odpowiednio do treści art. 49 usp).

Referendarze sądowi posiadają już dziś szerokie kompetencje do prowadzenia posiedzeń jawnych oraz nadzoru nad licytacjami w postępowaniu egzekucyjnymi. Brak odpowiedniego stroju urzędowego oraz możliwości dyscyplinowania stron często rodzi wśród stron poczucie braku szacunku i bezkarności wobec prowadzącego posiedzenie orzecznika (zaznaczyć należy, że dla innych zawodów prawniczych jest przewidziany strój urzędowy, a np. projektowana zmiana przepisów ustawy o doradztwie podatkowym przewiduje dla doradców strój urzędowy w postaci togi).